

УДК 140.8

Тимощук О.В.

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ЧАСУ ЗАПОЧАТКУВАННЯ ОСІЛОГО ТА КОЧОВОГО ТИПІВ ДЕРЖАВНОСТІ

У науковій статті автор розглядає проблему визначення часу започаткування осілого та кочового типів державності, аналізує, спираючись на археологічні дослідження, форми державності, які виникали не тільки на території України, а й на території Європи, та робить висновок, що історичний розвиток людства започаткував загальний державницький генезис вже у VII - VI тис. до н.е.

Ключові слова: державність, кочовий тип державності, осілий тип державності, цивілізація.

Наша стаття є своєрідним продовженням апробації досліджень, пов'язаних з вивченням феномену утворення держави як специфічної суспільної організації, що з'являється у певний час в історії людства. Цій проблематиці були присвячені вже надруковані доповіді на XII та XIV міжнародних конференціях істориків права, відповідно „Імперія як форма устрою багатоетнічної держави в історії України" та „Автохтони і мігранти в історії багатоетнічної української державності киммерійсько-скіфської доби" [1]. Вже тоді ми вказували на те, що відхід від усталеної радянської державоутворювальної моделі, яка обов'язково пов'язувала виникнення держави із зародженням класового суспільства, тобто переходом від первісної соціально-економічної формації до рабовласницької чи феодалльної, дав змогу науковцям значно поглибити й хронологічну межу використання такого теоретико-правового поняття, як „державність". Адже його сучасне визначення, зокрема наведене в енциклопедичному підручнику професора О.Скакун, при вивченні початкової стадії динамічного процесу державної еволюції дозволяє оперувати категорією „державне утворення" [2, с. 46 - 47]. При цьому ми також спирались на найновітніші наукові розробки у цьому напрямку етнодержавознавчої школи професора Ю.Римаренка, одна з концепцій якої поряд з такими формами державних утворень і міждержавних об'єднань, як імперія, національна держава (унітарна, федеративна) та конфедерація ввела у науковий обіг нове поняття - „етнічна держава", [3, с. 61], що, на наш погляд, надає певні теоретико-методологічні підстави й для нових поглядів на проблеми хронології світової державності.

Проте не лише у сучасній науково-популярній літературі, а й в останніх вітчизняних підручниках, зокрема, з такого навчального курсу, як „Історія держави і права зарубіжних країн" практично не використовується науково обґрунтована точка зору, яка суттєво збільшує хронологію існування державності, виводить її за межі територій державницьких культур стародавнього східного і античного світу. І це при тому, що у наш час наука вже має неспростовні свідчення матеріальних джерел про високий рівень суспільного розвитку і в інших регіонах планети у III - II тисячоліттях до Різдва Христового, коли вважається, що „річкові цивілізації" та критомікенська культура вже утворили свої держави. Зокрема, застосовується досить широко припущення, хоча і немає

цьому безпосередніх письмових підтверджень, про те, що державного рівня на цей час могли досягнути й окремі етноси Малоазійського півострова, Іранського нагір'я і Кавказу, прашури давньогрецьких та італійських племен на півдні Європи.

Проте, на наш погляд, хронологію виникнення державності на планеті варто ще далі відсунути у глибину віків. На сьогодні серед науковців найпоширенішою є думка про те, що, маючи на увазі перші ознаки державності, варто говорити стосовно таких регіонів як Єгипет та Міжріччя, де, починаючи з XXVIII ст. до р. х. з'являються піраміди й оазові храми як всенародні культові установи, складні іригаційні системи та фортифікаційні споруди.

При цьому ми маємо майже одночасний приклад аналогічного рівня розвитку й інших неолітичних культур. Зокрема іберійці Піренейського півострову, які мешкали тут на початку III тис. до р. х., теж залишили нам укріплені споруди, дороги і каменоломні, а їхні могильники свідчать про початковий етап соціальної диференціації [4, с. 10]. За результатами останніх досліджень англійських вчених трохи молодшою є цивілізація, що утворила загадковий Стоун-Хендж. Методом карбонатного аналізу вік цієї споруди на півдні Британії визначено у 2300 р. до р. х. Висунуто теорію про те, що тут масово збиралися паломники з усіх регіонів острова. Жерці, які склали окрему касту, проводили спеціальні обряди з метою зцілення недужих. Отже, ці люди мали певну соціальну організацію, не всі з них були кровними родичами. Але про тогочасну державність цього народу у науковій літературі поки що не йдеться.

На відміну від іберійського і британського народів старіша трипільська осіла культура IV - III тис. поступово здобуває державницьке визнання серед все більшої кількості вчених. Феномен спорудження трипільцями фортечних укріплень не могла заперечувати навіть радянська історіографія, що неухильно дотримувалася лише класової теорії походження держави і заперечувала наявність соціальних антагонізмів у ті часи [5, с. 14]. Ще у 60-70 рр. XX ст. аерофотозйомки засвідчили небачену раніше густоту і величину трипільських поселень. Тільки в межиріччі середніх течій Дніпра і Південного Бугу було зафіксовано 15 поселень - на той час гігантських міст площею від 200 до 400 га. по 2 - 4 тис. житлових будинків у кожному. Всі вони мали укріплення і були поєднані у фортечну систему для захисту від нападу кочовиків. Подібні за розміром людські поселення III тис. до р. х. археологи знайшли лише в Шумерському царстві на території сучасного Іраку. Вважається, що трипільська культура охопила територію до 200 тис. кв. км. з населенням понад 400 тис. осіб. Але, якщо врахувати знайдені останнім часом трипільські поселення на Лівобережній Україні, зокрема Харківщині, ці цифри мають бути збільшеними [6, с. 25]. У трипільців вже існувала писемність, що була перейнята, як вважають деякі історики, стародавніми фінікійцями, а за ними й давніми греками. Відомий український учений М.Суслопаров, який розшифровував трипільську писемність, дійшов висновку, що абетка, яку пізніше використовувала європейська писемність, саме подніпровського походження [7, с. 4].

У свою чергу вчених бентежить загадкова зникла цивілізація, яка залишила перші на Землі мегалітичні культові споруди, що, зокрема, виявлені археологами біля м. Шара на острові Гозо Мальтійського архіпелагу і датуються першою половиною IV тис. до р. х. Тобто вони на тисячоріччя старіше самих ранніх єгипетських пірамід. Мальтійські мегалітичні храми, належать місцевим землеробам - нащадкам культури Стентинелло, носіями якої були переселенці з південно-західної Сицилії у VII тис. до р. х. Храми бу-

ли багатоярусними з декорованими олтарями й різноманітними скульптурами, будувалися за єдиною схемою так званого „трилисника“, їхні фасади мали продуману, довершену з архітектурної точки зору форму. Отже тут одночасно збиралася велика кількість людей, які виконували складні релігійні ритуали. Поява таких гігантських споруд (вага мегалітів декілька сотень тон) спеціального призначення, потребувала чіткої суспільної організації складних будівельних робіт, для яких водночас треба було притягнути багато робітників. Адже тогочасних технічних засобів, що могли б теоретично зменшити їхню кількість, археологами не знайдено. Колії, які залишилися від візків на Мальті, датуються вченими значно пізніше - лише 2500 р. до р. х. [8, с. 6 - 7]. Розміри храмів з огляду на тогочасні можливості будівельних технологій свідчать про те, що значна кількість членів суспільства була надовго вилучена із сфери безпосереднього виробництва продуктів споживання. Отже, їхнє утримання повинно було здійснюватися за рахунок данини, що мала б стягуватися з інших виробничих остров'ян. Усе це передбачає наявність окремого владного апарату, який мав виконувати відповідні функції: організації суспільних робіт, ідеологічну, податкову. Таким чином, існує досить висока ймовірність вважати мальтійську культуру храмових трилисників одним з перших державних утворень осілого типу.

Але за останніми археологічними знахідками мальтійська державність теж не межа. Зокрема, вік турецького міста Чатал-Хююк, де мешкало біля 5000 жителів, які побудували і вміло обслуговували складну іригаційну систему, визначається з 6250 р. до р. х. [9, с. 15]. У місті одних лише храмів, що склалися з 4 - 5 кімнат розкопано близько 40. їхні стіни і лави прикрашають голови биків і баранів, зроблені з глини. Яскраві настінні розписи зображають величезних грифів, які терзають людські тіла. Жителі міста вирощували пшеницю, ячмінь, горох, міндаль, фісташки, кропивне дерево, розводили баранів та крупну рогату худобу [10, с. 32 - 33].

Все це вказує на те, що в осілих анклавах Близького Сходу, де основу господарського укладу складало землеробство, розвинена суспільна діяльність повинна була забезпечуватися державною організацією вже на рубежі VII - VI тис. до р. х., тобто відразу після так званої „неолітичної революції“. У подальшому землеробство почало розповсюджуватися і в інших, сприятливих для нього природних регіонах: Середземномор'ї і Причорномор'ї, Південній і Південно-Східній Азії, де утворювалися подібні міста, що нерідко були вже опоясані оборонними стінами.

Про що це свідчить? На нашу думку, про те, що землеробські культури все частіше почали зіштовхуватися з реальною загрозою свого існування, витоком якої спочатку навряд чи були осілі цивілізації. Міграції за часів неоліту відбувалися не лише туди, де були родючі землі. У степових та гірських зонах Азії і Європи почало розповсюджуватися перехідне скотарство, яке в таких природних умовах виявилось для людей вигіднішим, ніж землеробство, й це стало грати панівну роль в їхньому житті, тут сформувалася скотарська економічна культура. Водночас залишилися значні території, переважно лісові та узбережні, де продовжувало домінувати мисливсько-рибальське господарство.

Біологічна відмінність флори і фауни, перш за все, виявляється у притаманній першій - статичній, а другій - динамічній формі життя. Таким чином, люди як споживачі переважно продуктів рослинного чи тваринного світу мали або осідати на землі, або кочувати по ній. Відтак формувалися й відповідні системи пристосування до

відмінних умов життя, у межах яких відбувався матеріальний та інтелектуальний розвиток суспільства. Для осілих культур доцільними стали винаходи, що сприяли вдосконаленню обробки землі і будівництва, тобто, насамперед, стимулювали розвиток знань інженерного напрямку, орних знарядь, підйомних приладів тощо. Осілий образ життя давав людині більше можливостей для абстрактної розумової діяльності, формував своєрідний „захисний” менталітет суспільства, для якого більш характерними були усталені риси існування, пов'язані, скоріше, із збереженням накопичених матеріальних цінностей і пізнань про всесвіт. Звідси й раннє виникнення писемності у землеробських регіонах, а відтак поява унікальних джерел із вивчення історії державності саме осілого типу.

Натомість кочовики, які проживали у суворіших, ніж землероби природних умовах, потребували максимальної практичності у пристосуванні до навколишнього середовища, переважного розвитку прикладних знань. Мисливство і його похідна скотарство як різновиди людської діяльності, що передбачають постійні переміщення за тваринами та їхнє вбивство перед вживанням у їжу, формували інший - „наступальний” суспільний менталітет. У маршрутах своїх постійних міграцій кочовики наштовхувалися на землеробські анклавні і в якийсь час зрозуміли, що матеріальні цінності можливо не лише виробляти, а й відібрати. Воєнним здобутком ставали й інтелектуальні досягнення землеробів, зокрема писемність, у власному винаході якої кочовики мали меншу мотивацію, ніж землероби. Звідси й пізніші письмові свідчення про державні утворення кочового типу.

Разом з тим фактор завоювання сприяв тому, що мисливські винаходи вже за епохи енеоліту - мезоліту почали вдосконалюватися як військові і в осілих і в кочових культурах, а воєнна справа стала вигідним ремеслом – джерелом існування цілих етносів. Почалося соціальне розшарування не лише за економічною, а й за професійною ознакою, утворення поруч із землеробами, скотарями, мисливцями, ремісниками своєрідної касти спадкових воїнів.

Наприклад, зображення на знахідках із могильників так званих „герцейських” розкопів у Єгипті (IV тис. до р. х.) розповідають про численні збройні баталії, будівництво захисних стін навколо поселень, використання великої кількості робітників при спорудженні нільських каналів. Золотий та срібний посуд із „царських поховань” шумерського міста Ура (початок III тис. до р. х.) також має інкрустовані перламутром зображення військових сцен, довгих ланцюгів конвойованих полонених, що дозволяє мати уяву про тогочасні армії, які вже були озброєні не лише списами, а й колісницями [4, с.23-24].

Отже, ймовірніше за все осілі державні утворення перші оборонні війни вели саме з кочовиками. Хоча й дуже швидко почали використовувати наступальну тактику, поповнюючи таким чином за рахунок кочовиків-бранців кількість робочої сили, необхідної для забезпечення потреб свого іригаційного землеробства. Так, відомо, що під час походу до Нубії фараона Снофру, засновника IV династії єгипетського Древнього царства (XXVIII ст. до р. х.) було захоплено 7 тис. полонених та 200 тис. голів худоби, а під час походу на лівійців - 1100 осіб [11, с. 8].

Разом з тим маємо зазначити, що перемоги розвинутих землеробів над начебто відсталіми кочовиками не були правилом. Історія знає немало достеменних прикладів, коли осілі державні утворення Стародавнього світу на декілька століть, а інколи й на-

завжди були завойовані прийдешніми народами. Нагадаємо про захоплення Міжріччя близько 2000 р. до р. х. кочовиками-амореями, які перемогли могутнє Шумеро-Акадське царство і широко розселилися по його території. А вторгнення до Єгипту близько 1600 р. до р. х. гіксосів стало результатом загибелі Середнього царства і встановлення понад сто років тут влади цих кочовиків. Приблизно у ці ж часи остаточно занепали державні центри Мохеджо-Даро і Хараппа у Древній Індії, що пов'язується із вторгненням сюди арійських народів та підкоренням місцевих мундів і дравидів [12, с. 23, 19, 33].

У радянській історіографії справедливо зазначалося, що головним заняттям аріїв було скотарство, землеробами вони стали вже на новій батьківщині. Але вимушені дотримуватися класової марксистсько-ленінської державної концепції навіть такі відомі метри історії права, як професор З.Черніловський, підкреслювали, що оселялися ці кочовики за течіями річок родовими колективами і племенами, очолюваними вождями-раджами і радами старійшин [4, с. 26].

Така ж точка зору домінувала раніше й стосовно утворення грецької державності. Вона полягала у тому, що у II тис. до р. х. етнічні греки, переважно мисливці і гірські скотарі, об'єдналися у єдине військо і обрали єдиного вождя. Вважалося, що на той час у них глибоко вкоренилося розшарування на простий народ і родоу знать, в руках якої знаходилися кращі землі, великі стада, усі основні посади, але держави ще не було, оскільки не було класів [4, с. 59]. Разом з тим, радянська історіографія не могла заперечувати існування у III - на початку II тис. до р. х. критської і мікенської цивілізацій, які вже досягли державного рівня на зразок деяких землеробських давньосхідних регіонів. Населення цих держав уже користувалося так званим „лінійним письмом А і Б", що належало різним етносам. Вважають, що саме неписьменні етнічні пращури греків завоювали Критську державу, згодом перейняли навички грамоти від своїх бранців і утворили, зокрема, власну писемність і систему управління [13, с. 125, 131].

Продовжуючи хронологію цих найдавніших зразків європейської державності, звернемо увагу на те, що відносно давньогрецьких державних утворень також ще з радянських часів в історичній науці закріпилася концепція декількох міграційних хвиль, за якою ахейські, іонійські і дорійські племена почергово накочувалися з півночі на Ватиканський півострів та прибережні острови і завойовували місцеві державницькі анклавні. Після чого періодично грецьке суспільство від „державних структур, з сильною царською владою і розгалуженим бюрократичним апаратом... деградувало до родових відносин з примітивною владою родоплемінної знаті" [14, с. 20, 24].

Безумовно, покладена в основу цієї теорії загальна міграційна схема підтверджується і археологічно, і лінгвістично. Та чи варто, так принижувати державницькі здобутки давньогрецьких мігрантів щодо місцевих автохтонів з позицій сьгоднішніх досягнень історико-правової науки?

На наш погляд, родоплемінна владна система не спроможна забезпечити завоювання і підкорення розвиненої землеробської культури, якій була вже притаманна державна організація. Для успішного штурму осілого поселення, захищеного фортечними укріпленнями потрібно було зорганізувати великі маси людності, які вже не могли бути близькими родичами, але напевно відчували свою етнічну єдність на рівні мови, побутових традицій, релігійних настанов, господарського укладу. Вони мали бути керовані єдиним командуванням, мати переважаючі арсенали зброї та ефективнішу військову

тактику. А після закінчення бойових дій завойовники мали налагодити систему підкорення місцевого населення і збору данини, що власне й було основною метою таких войовничих мігрантів. Таким чином, очевидно, що виконання всіх цих функцій належить до компетенції державного апарату, який розповсюджує свою владу на нову етнічну територію.

Із розповсюдженням металевих знарядь за результатами військових дій утворювалися ті, чи інші державні форми, що могли бути як моно так і полі етнічними, залежно від масштабів завоювань. Частина землеробського населення під ударами кочовиків емігрувала, частина підкорялася завойовникам. Останні інколи не порушували осілої системи організації влади, обмежуючись лише стягненням з переможених певної данини, продовжуючи вести міграційний спосіб життя у межах певної загарбаної території. Проте мало місце й встановлення правлячих династій завойовників-кочовиків. У цих випадках вони неминуче потрапляли у тенета осілої культури, переймаючи з часом її здобутки, й зокрема, писемність, що врешті дозволило зафіксувати основні віхи історії неписемних народів, які раніше передавалися поколінням в усній традиції.

Майже всі античні автори, починаючи з Геродота, який перший писав про царів, армії та укріплені міста сусідніх до греків народів [15], мали за правило присвячувати вступну частину своїх історичних творів або їхніх розділів соціогеографічному опису. Цікаво, що вони вже з I тис. до р. х. абсолютну більшість відомих так званих „варварських” народів, зокрема й тих, етноніми яких дали назву сучасним націям, наділяли своєрідною державницькою організацією. Так, Аппіан Олександрійський говорить про завойовані римлянами і сусідні до їхніх володінь країни бреттанів, маврусіїв, лівійців, єгиптян, ефіопів, палестинців, сирійців, арабів, арменіїв, колхів (грузин), які мали своїх царів, військо, а деякі - й укріплені міста [16, с. 5-7]. Про давні державницькі традиції кельтів писав Юлій Цезар. Він розподіляв їх на белгів, аквітанів і галів, зазначаючи, що „всі вони відрізняються мовою, установами і законами”. Із числа галів Цезар виокремлював гельветів, царі та армія яких відрізнялися особливою хоробрістю. За його свідченням, гельвети мали 12 стародавніх міст, 400 сіл, безліч приватних хуторів [17, с. 7-9].

Тобто ми бачимо, що за письмовими джерелами поруч із рабовласницькими імперіями існував інший тип державності, визначений нами як кочовий (мисливсько-рибальський, скотарський). На близьких до нашої думки позиціях стоять засновники сучасної львівської школи історії права професори В.С. Кульчицький і Б.И. Тищик, які взагалі вважають, що „Все залежить від специфіки регіону світу, де виникають держави, від сукупності природних, економічних, соціальних, політичних внутрішніх та зовнішніх факторів” [18, с. 13].

Що ж до археологічних підтверджень таких висновків звернемо увагу на деякі особливості матеріальних джерел із вивчення кочових цивілізацій. Однією з основних ознак, що відрізняють кочовий тип державності від осілого вважаємо високу мобільність першого, економічну потребу у постійних міграціях його населення, яке з винаходом унікального пересувного житла наметового типу (юрти, чума, яранги, вігвама) не мало доцільності у побудові стаціонарних осель з матеріалів тривалого часового залишку. А це вже початково ускладнює археологічну ідентифікацію кочових цивілізацій.

Крім того, історія надає нам приклади того, що особливості поховальних ритуалів різних народів інколи повністю знищують можливість зробити археологам наукові висновки за людськими останками. Так, прихильники зороастризму, однієї з найдавніших монотеїстичних релігій у світі, до речі найбільш розповсюдженої у скотарських регіонах Близького Сходу, тіла померлих родичів залишали на природних висотах, щоб їх склювали птахи, які за віруваннями допомагали душі потрапити на небо. А народи Центральної Азії протягом тисячоріч зберігали традицію обгортати померлого у саван і залишати на поталу хижим звірам, зокрема вовкам, що вважалися культовими тваринами. Не кажучи вже про похоронні звичаї кремації та розвію попелу, притаманні багатьом етносам світу як у давнину, так і зараз. Кочові народи не могли бути прив'язані до цвинтарів так само, як і до осель живих людей, оскільки мали постійно мігрувати. Отже, певна хронологічна межа появи курганних поховань, частину з яких ототожнюють із кочовими культурами, на нашу думку, не може бути беззаперечним аргументом для висновків про їхній вік.

Таким чином, цілком виправдано вказати, насамперед, на фактор етнічного завоювання як один з головних чинників державотворення стародавнього світу, що на сьогодні не заперечується науковцями. З огляду ж на те, що у III тисячолітті до р. х. невелика скупченість населення навряд чи могла призвести до швидкого виснаження кормових ресурсів перехідного скотарства в Азії, а різка зміна клімату на планеті у ті часи науково не обґрунтована, в аргументації причин переселення кочових племен соціальний чинник переважає природний. Це пояснює і подальшу тривалість уже не локальної збройної боротьби в історії людства, яке на той час вступило в активну фазу державної організації у формі ранніх багатоетнічних імперій.

Підтвердженням цього є археологічні дані, які свідчать про те, що в III – II тис. до р. х. і в Європі, зокрема на території України, складаються політичні об'єднання населення на площах в десятки й сотні тисяч квадратних кілометрів, так звані „союзи племен”. Застосування такого терміну зрозуміле, оскільки навіть крупні племена, основою яких є родова єдність, самостійно не здатні були вести війни на такій величезній території, захищаючи чи захоплюючи її як ареал свого розселення і господарчої організації. Тому досить важко не погодитися з висновком професора П.Гарчева, який назвав „помилковими марксистські догми про родоплемінну основу суспільства „воєнної демократії””. На його думку, „політичні об'єднання неолітично-бронзової доби виникли на основі територіальних сусідських общин, сільських і протоміських”. Вони представляли суспільство „воєнної демократії”, але були становими державами, союзами не племен, а міст і областей, де на племінній основі формувалися народності. Тому й прикаспійські кочові орди, які протягом другої половини III тис. до р. х. замість трипільців утвердилися в Північному Причорномор'ї, варто визначати як держави, а не племена [6, с. 30, 43].

Таким чином, вважаємо, що історичний розвиток людства вже у VII -VI тис. до р. х. започаткував загальний державницький генезис і у IV тис. до р. х. світова цивілізація досягла державницького рівня з двома типами державності: осілою і кочовою.

Список використаних джерел та література:

1. Тимощук О. В. Імперія як форма устрою багатоетнічної держави в історії України //Етнонаціональні чинники в історії державно-правового будівництва. – Сімферополь, 2005. - С. 37 - 46; Тимощук О.В. Автохтони і мігранти в історії багатоетнічної української

- державності киммерійсько-скіфської доби //Міграційні процеси в Україні і світі: історико-юридичні аспекти. - Сімферополь, 2006. -С. 37 -46.
2. Скакун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): учебник. – Х., 2005.
  3. Національно-державне будівництво. Концептуальні підходи, сучасна наукова література / За ред. Ю.Римаренка. -К., 1999.
  4. Черниловский З.М. Всеобщая история государства и права. - М., 1996.
  5. История СССР с древнейших времен до конца XVIII в. /Под ред. академика Б.А.Рыбакова. - М., 1983.
  6. Гарчев П.І. Первісне суспільство і початок державотворення на території України. Сімферополь, 2001.
  7. Іванченко Р. Україна від Кия до Кравчука. - К., 1992.
  8. Заммит Винсент. Мальта: История и традиции. – Мальта, 2007.
  9. Джозеф Р. Йогерстон, Ю. Джеффри. Окно в мир. Турция. - М., 1997.
  10. Храпунов И.Н. Древняя история Крыма. - Симферополь, 2005.
  11. ІІМакарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн. - К, 2001.
  12. Всеобщая история государства и права /Под ред. К.И.Батыра. -М., 2001.
  13. Драчук В. Дорогами тысячелетий. М.: 1977.
  14. Новиков С.В., Манькин А.С., Дмитриева О.В. Всеобщая история. Справочник студента. -М.: 2001.
  15. Геродот. История. - М., 2002.
  16. Аппиан Александрийский. Римская история. -М., 2002.
  17. Гай Юлий Цезар. Записки о гальской войне. - М., 2002.
  18. Кульчицкий В.С, ТищикБ.Й. Історія держави і права України. -К., 2007.

Тимошук А.В. Проблема определения времени основания оседлого и кочевого типов государственности.

В научной статье автор рассматривает проблему определения времени основания оседлого и кочевого типов государственности, анализирует, основываясь на археологических исследованиях, формы государственности, которые возникли не только в Украине, но и в Европе, и делает вывод о том, что историческое развитие человечества основало общий государственный генезис уже в VII -VI тыс. до н.е.

Ключевые слова: государственность, кочевой тип государственности, оседлый тип государственности, цивилизация.

Timoschuk A.V. The problem of the definition the time of the creation of the command and settled types of the statehood.

In the scientific article the author considers the problem of the definition the time of the creation of the command and settled types of the statehood. On the bases of the archeological excavations the author analyses the forms of statehood that were created not only in Ukraine, but in the Europe. And he draws a conclusion that the historical development of the mankind had already founded the general state genesis at VII -VI century B.C.

Key words: statehood, кочевой type of the statehood, settled type of the statehood, civilization.

Надійшла до редакції 16.03.2009 р.